

HYVI
NVOINTI
ALU EYH
TI ÖV
ÄL **HYVIL** FÄ
RDS OMR
ÅDESBOL
AGET

**Pelastustoimen
palvelukokonaisuus
kulttuuriomaisuuden
suojelussa**

16.4.2026

<https://www.hyvil.fi/tietoa-meista/>

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
www.hyvil.fi
Helsinki 2026

Sisällysluettelo

Tausta	4
Oppaan tavoite	4
Kulttuurihistoriallinen omaisuus ja kulttuurihistoriallinen arvo	5
Säädösohjaus	6
Kulttuuriomaisuuden suojelua määrittävät pelastuslaitoksen asiakirjat	8
Pelastustoimen palvelukokonaisuuden toteutus	9
Seuranta ja kehittäminen	12
Liitteet 1-8	13

Tausta

Merkittävän kulttuuriomaisuuden suojeleminen tulee varmistaa kaikissa turvallisuustilanteissa. Monet kansalliseen kulttuuriomaisuuteen luettavat kohteet ja yksittäiset esineet, kuten taideteokset ovat kansallisen itsenäisyytemme symboleita ja niiden näkyvä turvaaminen kriisiolosuhteissa vahvistaa sekä väestön turvallisuuden että yhteenkuuluvuuden tunnetta (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, 2010). Kulttuurihistorialliset kohteet omaavat siis kansallista korvaamatonta erityisarvoa, jonka tulee näkyä myös pelastustoimen palveluja suunniteltaessa ja palveluja tuotettaessa. Vaikka pelastustoimella on selkeä yhteiskunnallinen osavastuu kulttuuriomaisuuden suojelesta, käytössä ei ole vakioitua tapaa toteuttaa kulttuuriomaisuuden suojaamista kohteiden tarpeet huomioivana palvelukokonaisuutena. Tehtävässä onnistuminen kuitenkin edellyttää laajaa joukkoa pelastustoimen asiantuntijoita: riskienhallintapäälliköstä palotarkastajaan, kouluttajaan ja valmiussuunnittelijaan, pelastuspäälliköstä, palomestariin ja koko pelastustoiminnan ketjuun. Lisäksi osassa kohteita on otettava huomioon suurien asiakasmäärien vaatima ensihoidon valmius.

Kulttuurihistoriallisen omaisuuden suojeleminen edellyttää kohdekohtaista erityistarkastelua, mikä osaltaan perustelee työn toteutuksen palvelukokonaisuutena sekä projektimaisen työn suunnittelun myöhempää turvallisuustason seuranta ja ylläpidon tukea unohtamatta. Kulttuuriomaisuuden suojaamisen kysymyksissä on erittäin perusteltua, että pelastustoimen valvonnan, kohteessa toteutettavan harjoittelun sekä mahdollisten koulutusten ja varautumisen asiantuntijoiden hyödyntäminen toteutettaisiin yhtenä hallittuna palveluketjuna, jolloin yhteistoiminnan eri osat muodostavat toisiaan tukevan ristiriidattoman kokonaisuuden. Vastaava yhteensovittamistarve on pelastustoiminnan palvelujen ja kulttuuriomaisuuden suojaamisesta vastaavien tahojen kanssa. Vain yhteistyön kautta voidaan varmistaa riittävä kohdetuntemus ja oikeanlaiset toimintatavat kulttuuriomaisuuden suojaamisessa. Kokonaisuuden hallinnassa onnistuminen edellyttää tiivistä ja pitkäjänteistä yhteistyötä aihealueella esimerkiksi kuntien, museotoimen, seurakuntien ja yksityisoikeudellisten toimijoiden (säätö- ja yhdistyspohjaiset toimijat) kanssa.

Oppaan tavoite

Tämän opas on tarkoitettu ensisijaisesti pelastustoimen käyttöön ja se on laadittu pelastustoimen palvelujen kehittämistavoitteen näkökulmasta. Oppaan tehtävänä on toisaalta saattaa pelastustoimen edustajat tiiviiseen yhteistyöhön kulttuuriomaisuuden haltijoiden ja kulttuuriomaisuuden suojaamisesta vastuullisten tahojen kanssa. Erityisesti yhteistyötä suunniteltaessa opas on siksi myös laajemmin hyödynnettävissä kuin vain pelastustoimessa.

Pelastustoimen palvelut tulee aina tuottaa siten, että palvelut toteutuvat asiakkaan kannalta mahdollisimman sujuvasti, oikea-aikaisesti ja saumattomasti.

Tämän ohjeen tavoitteena on esittää toimintatapa, jota toteuttamalla voidaan varmistaa, että kulttuurihistoriallisilla kohteilla on pelastustoimen osalta edellytyksiä saavuttaa tila, jossa kohteiden riskit ovat hallinnassa kaikissa turvallisuustilanteissa.

Työssä ei sinänsä tarvita sellaista uutta osaamista, joka pelastustoimen tulisi hankkia ennen työn aloittamista. Pelastustoimen arkinen ymmärrys ja osaaminen riskeistä ja uhista, asiakaslähtöisyys sekä kyky muokata pelastustoimen toimintamalleja riittävät työn lähtökohdiksi.

Yhteistyölähtöisyys on erityisen tärkeää, sillä tavoitteessa ei ole mahdollista onnistua, ellei vuorovaikutusta ja yhteistyötä pelastuslaitoksen ja kulttuurihistoriallisen omaisuuden suojaamisen vastuuhenkilöiden sekä kulttuurihistorian suojaamisen asiantuntijoiden kanssa merkittävästi lisätä. Pelastuslaitoksen eri palvelujen asiantuntijoiden tulisi perehtyä kohteiden ominaispiirteisiin yhdessä kohteiden edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Pelastuslaitoksen tutustumiskäyntejä ja harjoittelua olisi lisättävä ja ne olisi vakioitava osaksi harjoittelun vuosisuunnittelua. Pelastuslaitokselle tulisi nimetä henkilö, joka koordinoi kulttuurihistoriallisten omaisuuden suojaamisessa vastuullisten tahojen ja pelastuslaitoksen välistä yhteistyötä.

Tarvittaessa kulttuuriomaisuuden suojelua voi tarkastella omana vastuualueenaan, siinä missä sopimuspalokunta erikoistuu vedenhuoltoon tai palomestari vastaa kemikaalisukelluksen suorituskyvyn kehittamisestä. Ilman pelastuslaitoksen eri ammattiryhmien kiinteää yhteistyötä – erityisesti alkuvaiheessa – on vaikea uskoa, että olisi mahdollista synnyttää toivottua kehitystä kahdensuuntaiseen tiedonkulun, yhteistyön ja oppimisen sekä kokonaisvaltaiseen riskienhallinnan kysymyksissä.

Kulttuurihistoriallinen omaisuus ja kulttuurihistoriallinen arvo

Henkistä kriisinkestävyyttä ylläpidetään osaltaan kulttuuri-identiteetin ja kulttuuriomaisuuden suojelun avulla. Kulttuuriperinnön suojelulla tuetaan tiedollisten oikeuksien säilymistä ja osallisuutta yhteiskuntaan. Toimenpiteillä tuetaan henkisen hyvinvoinnin säilymistä sekä oikeutta omaan kulttuuriin. Kulttuurisen identiteetin symboleita ovat rakennukset, taideteokset, asiakirjat, esineet ja muinaisjäännökset. Näiden turvaaminen on kulttuuriperinnön suojelua, joka vahvistaa väestön turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Inhimilliset voimavarat ovat varautumisen ja kriisinhallinnan perusta. Yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan sekä kansakunnan kyky kestää kriisitilanteiden aiheuttamat henkiset paineet ja kyky selviytyä niiden vaikutuksilta on henkistä kriisinkestävyyttä. Tämän vuoksi sodan kuvassa on korostunut kulttuuriomaisuuden tuhoaminen ja sitä vastaavasti kulttuuriomaisuuden suojaamisen tarve on voimistunut. Kulttuuriomaisuuden suojaaminen luo yhteiskuntaan jatkuvuutta ja edesauttaa häiriötilanteen jälkeistä palautumista normaalioloihin.

UNESCO:n Haagin yleissopimus 1954 kulttuuriomaisuuden suojelusta aseellisten selkkausten varalle määrittelee suojelun kulttuuriomaisuuden kunnioittamiseksi ja turvaamiseksi. Suomi on liittynyt yleissopimukseen. Yleissopimuksen lähtökohtana on ajatus siitä, että yksittäisen kansakunnan kulttuuriperinnön tuhoutuminen ei ole pelkästään kansallinen menetys vaan koskettaa koko ihmiskuntaa. Yleissopimuksen ja sen pöytäkirjojen kansalliseen täytäntöönpanoon liittyen Suomessa on laadittu määräyksiä kulttuuriomaisuuden vahingoittamisen välttämiseksi ja

kulttuuriomaisuuden ennakoivasta suojelusta sekä inventoitu kansallisesti arvokkaita kohteita. Kohdeluettelo on luonteeltaan ei-julkinen, mutta pelastustoimella on tiedonsaantioikeus.

Kulttuuriomaisuuden suojaamisessa on perusteltua ottaa huomioon kansallista arvoa omaavien kohteiden lisäksi myös muita alueellisesti ja paikallisesti merkittäviä kulttuurihistoriallista erityisarvoa omaavia kohteita. Näiden osalta alueelliset vastuuseut toimivat asiantuntijatahoina. Toimenpiteenä jälkimmäisten osalta kyseen voi tulla esimerkiksi kohteiden pelastussuunnittelun ohjaaminen, kohteiden paikkatietojen kirjaaminen pelastustoiminnan suunnitelmiin sekä kohteiden varautumisen suunnittelu yhteistyössä pelastusviranomaisen koordinoimana. Käynnistetessä yhteistyötä kulttuurihistoriallisten kohteiden kanssa on kuitenkin perusteltua priorisoida kansallisesti arvokkaan kulttuuriomaisuuden suojelun kehittämistä.

Säädösohjaus

Omatoiminen varautuminen

Omatoimista varautumista yleisesti määrittävän pelastuslain mukaan rakennuksen omistajan ja haltijan sekä toiminnanharjoittajan on osaltaan 1) ehkäistävä tulipalojen syttymistä ja muiden vaaratilanteiden syntymistä, 2) varauduttava henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa, 3) varauduttava tulipalojen sammuttamiseen ja muihin sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin ne omatoimisesti kykenevät sekä 4) ryhdyttävä toimenpiteisiin poistumisen turvaamiseksi tulipaloissa ja muissa vaaratilanteissa sekä toimenpiteisiin pelastustoiminnan helpottamiseksi. Pelastustoimi tukee, neuvoo ja ohjaa kohteiden omatoimisen varautumisen suunnittelua.

Varautumisen suunnitteluun liittyvät velvoitteet

Pelastusviranomainen ohjaa ja yhteensovittaa väestönsuojeluun varautumista alueellaan pelastuslain toimivaltuuksin. Väestönsuojeluun yhtenä osa-alueena liittyvän evakuointisuunnittelun osalta pelastusviranomainen koordinoi ja yhteensovittaa eri toimialojen ja toimijoiden evakuointisuunnittelua sen yleisjohtamisesta vastaavana viranomaisena. Toimintaympäristön muutos ja kulttuuriomaisuuden suojaamisen liittyvän hallinnollisen valmistelun myötä kulttuurihistoriallisista kohteista vastuussa olevien toimijoiden velvoitteet suunnitella näiden tärkeiden kulttuurihistoriallisten kohteiden varautumista ja evakuointia korostuvat entisestään. Kohteista vastaavat toimialat ja toimijat vastaavat varautumisen ja evakuointien suunnittelusta omalta osaltaan. Vaikka näissä ei olekaan kyse väestön evakuoinneista, alueen pelastusviranomaisen olisi suositeltavaa toimia yhteistyössä toimijoiden kanssa suunnittelussa. Kuntien ja seurakuntien rooli korostuu kulttuurihistoriallisten kohteiden varautumisessa ja evakuointisuunnittelussa. Kunnat ja seurakunnat omistavat ja vastaavat useista kulttuurihistoriallisista kohteista. Kunnilla on lisäksi merkittävä rooli omalla alueellaan esimerkiksi väestön evakuointitoiminnoissa, joita suunnitellaan pelastusviranomaisen koordinoimassa yhteistyössä. Väestön evakuointitoimenpiteitä vaativassa tilanteessa pelastusviranomainen johtaa ja

koordinoi kuntien osaltaan tukiessa ja avustaessa toimintaa. Tässä roolissa olisi luontevaa tehdä yhteistyötä myös kulttuuriomaisuuden suojaamisesta tai evakuoinneista vastaavien toimijoiden kanssa.

Pelastussuunnitelma

Pelastussuunnitelma tulee laatia kulttuuriomaisuuden suojelua koskevissa Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa kulttuuriomaisuudeksi määriteltyihin ja sitä sisältäviin rakennuksiin ja kohteisiin sekä muihin lakien ja asetusten nojalla kulttuuriomaisuutena suojeltuihin rakennuksiin ja kohteisiin. Velvoite perustuu pelastuslain sääntelyyn. Kulttuurihistoriallisesti arvokkain kohteeksi on määritetty 1) valtakunnallisesti merkittävät kohteet, 2) erillisellä päätöksellä suojellut rakennukset sekä 3) toimivaltaisten viranomaisten alueellisten ja paikallisten erityispiirteiden nojalla merkittäväksi määrittelemät rakennukset. Tätä määritystä tarkempi jaottelu on kuvattu liitteessä 7.

Pelastussuunnitelman laatimisesta vastaa rakennuksen tai kohteen haltija. Jos rakennuksessa toimii useita toiminnanharjoittajia, rakennuksen haltijan tulee laatia pelastussuunnitelma yhteistyössä toiminnanharjoittajien kanssa. Lisäksi on otettava huomioon, että suurin osa merkittävistä kulttuuriympäristöistä on alueita, eikä rakennuksia. Tällöin kyseeseen tulee erikseen sovittava yhteistyö mahdollisen hoitokunnan, säätiön tai asukasyhdistyksen kanssa.

Pelastussuunnitelmaan tulee selvittää kohteen mahdolliset vaarat ja riskit sekä mahdollisia puutteita palo- ja poistumisturvallisuuteen liittyvissä asioissa. Pelastussuunnitelmassa tulee käydä ilmi kohteessa käytettävien tilojen turvallisuusjärjestelyt, henkilöstölle sekä vierailijoille annettavista ohjeista onnettomuuksien ehkäisemiseksi sekä vaaratilanteissa toimimiseksi. Tämän lisäksi tulee mainita myös mahdollisista muista kohteen omatoimiseen varautumiseen liittyvistä toimenpiteistä. Pelastussuunnitelmassa tarpeen mukaan tulee huomioida myös kohteen tavanomaisesta poikkeava käyttö kuten yleisötilaisuudet tai tilapäinen käyttötavan muutos.

Yleisötilaisuuksien ja tapahtumien osalta kunkin tapahtuman järjestäjä vastaa tapahtuman pelastussuunnitelman toimeenpanosta ja sitoutuu noudattamaan suunnitelmassa esitettyjä järjestelyitä ml. ensiapusuunnitelman laadinnasta, liikennesuunnitelmasta, henkilökunnalle annettavasta perehdytyksestä, yleisön ohjeistuksesta ja opastuksesta, tarvittavasta ensiapuvalmiudesta sekä välineistöstä ja toimintaohjeista hätätilanteissa. Lisätietoa aiheesta löytyy yleisötapahtuman pelastussuunnitelman mallipohjasta.

Omatoimisen varautumisen osalta on selvitettävä joko pelastussuunnitelmassa tai toimialan valmiussuunnitelmassa poikkeusolojen aikaiset järjestelyt sekä miten omatoiminen varautuminen on järjestetty poikkeusoloissa. Omatoimisen varautumisen toimintoihin kuuluvat ennakoivat toimenpiteet kuten riskien hallinta ja vahinkojen vaikutusten rajaaminen rakenteellisin ratkaisuin (kuorisuojaus, palo-osastoinnit) sekä automaattiset palonilmais- ja sammutusjärjestelmät. Kohteen henkilöstön

turvallisuustietoisuus, tiedot ja osaaminen sekä organisaation turvallisuuskulttuuri ovat korostetun merkityksellisiä kulttuurihistoriallisissa kohteissa. Kohteen vastuulla on kohteen omaisuuden dokumentointi, priorisointi vaaratilanteen varalta sekä riittävien tietojen ylläpitäminen vahingon jälkeisen rekonstruoinnin varalta ml. hätä-konservoinnit.

Pelastussuunnitelmavelvollinen kohde vastaa oman turvallisuusorganisaation luomisesta, sen vastuiden ja osaamistarpeiden määrittelystä sekä koulutuksista ja osaltaan harjoituksista. Kohde varautuu oman välineistön, materiaalien ja muiden resurssien kautta tehokkaaseen toimintaan vaaratilanteessa. Tätä varten laaditaan pelastussuunnitelman lisäksi tarvittavat toimintaohjeet ja -suunnitelmat.

Kohteen oman henkilöstön vastuulle kuuluvat asiakkaiden turvallisuudesta huolehtiminen esimerkiksi ohjaamalla tai evakuoimalla heidät turvalliseen tilaan. Kohteen omaisuuden suojaaminen ennen viranomaisten toimenpiteitä alkaa henkilöstön suunnitelluin toimenpitein. Myös viestintä tulee suunnitella eri tilanteiden varalta.

Pelastussuunnitelma on pidettävä ajan tasalla ja siitä on tiedotettava tarvittavalla tavalla asianomaisen rakennuksen tai muun kohteen asukkaille ja työntekijöille sekä muille, joiden on osallistuttava toimeenpanoon. Jos samaa kohdetta varten tulee muun lain kuin pelastuslain taikka toimivaltaisen viranomaisen antaman määräyksen tai ohjeen nojalla laatia turvallisuus-, valmius- tai muu vastaava suunnitelma, erillistä pelastussuunnitelmaa ei tarvitse laatia, vaan vastaavat asiat voidaan koota edellä tarkoitettuun suunnitelmaan. Tästä on mainittava suunnitelmassa. Pelastuslaitoksen tulee antaa neuvontaa pelastussuunnitelman laadinnasta.

Kulttuuriomaisuuden suojelua määrittävät pelastuslaitoksen asiakirjat

Pelastustoimen palvelujen suunnittelun perusteet nojaavat merkittävilta osiltaan analyysiin riskeistä sekä niistä johdettaviin asiakastarpeisiin. **Riskianalyysi** (tai toimintaympäristöanalyysi riippuen asiakirjojen keskinäisestä työnjaosta) on tärkein lakisääteinen asiakirja, johon pelastuslaitos kokoaa pelastustoimen palvelujen suunnitteluperusteita. Myös kulttuurihistoriallisen omaisuuden suojaamisen suunnittelun lähtökohdat perustuvat riskianalyysiin, jossa tulee huomioida kulttuuriomaisuuden suojelun edellyttävät erityiskohteet huomioiden kuitenkin, että yleisen turvallisuustilanteen muutos sekä Ukrainan sodan tiedot merkitsevät, että jo kohteiden nimi- ja sijaintitietoja tulee pelastustoimessa käsitellä siten, että ulkopuolisilla ei ole pääsyä tietoihin.

Kulttuuriomaisuuden asianmukainen suojaamisen lähtökohta on siis alueen suojattavan kulttuuriomaisuuden tunnistaminen riskianalyysin valmistelun yhteydessä. Tunnistaminen perustuu erityisesti kansallisen inventoinnin hyödyntämiseen. Jokainen Haag-luettelon kohde on syytä käydä läpi ja valita toteuttavat palvelut kohteen riskipiirteiden ja merkityksen sekä oletetun tai selvitetyn palvelutarpeen

perusteella. Käytävissä olevat resurssit luonnollisesti vaikuttavat etenemiseen kulttuuriomaisuuden suojaamiseen pelastuslaitoksen toimenpitein. Toisaalta kulttuurihistoriallisten kohteiden painoarvo riskianalyyseissa on suuri jo kohteiden kansallisen erityismerkityksen näkökulmasta.

Palvelutasopäätöksessä hyvinvointialueen aluevaltuusto määrittää pelastuslaitoksen toiminnan tavoitteet ja käytettävät voimavarat sekä palvelut ja niiden tason. Palvelutasopäätös ohjaa pelastuslaitoksen strategista suunnittelua sekä vuosittain laadittavien toiminta- ja taloussuunnitelmien laatimista. Kulttuuriomaisuuden suojaaminen tulee huomioida palvelutasopäätöksessä resursseja edellyttävänä vaativana asiantuntijatehtävänä. Palvelutasopäätöksessä tulisi kuvata yleisellä tasolla kulttuuriomaisuuden suojaamisen periaatteet ja toimenpiteet.

Lisäksi tarvittavat kirjaukset tulee tehdä myös vuosittaiseen valvontasuunnitelmaan, turvallisuusviestinnän suunnitelmaan, koulutussuunnitelmaan, harjoittelusuunnitelmaan, varautumiseen liittyviin valmius- ja muihin suunnitelmiin, evakuointisuunnitelmiin, toimintavalmiutta määrittäviin asiakirjoihin sekä muihin toimintaa määrittäviin asiakirjoihin kuitenkin tiedon julkisuustaso huomioiden. Kulttuuriomaisuuden suojelussa ajantasaisten kohdekorttien merkitys on erityisen suuri. On todennäköistä, että merkittävä osa em. dokumentoinnista toteutetaan salassa pidettävillä eri asiakirjojen liiteosilla.

Pelastustoimen palvelukokonaisuuden toteutus

Palvelukokonaisuudella tarkoitetaan palvelujen järjestämisen näkökulmasta jonkin asukas- tai asiakasryhmän palvelutarpeiden perusteella määriteltyä palvelujen kokonaisuutta. Palvelukokonaisuudessa on määritelty eri palvelujen suhteet toisiinsa sekä niiden tuottamisen ja toteuttamisen periaatteet ja säännöt. Asiakkaalle palvelukokonaisuudet ja -ketjut näyttäytyvät palveluiden sujuvuutena sekä eri toimijoiden välisenä toimivana vuorovaikutuksena. Kuten aiemmin todettu, koskee kulttuurihistoriallisten kohteiden suojelun kehittäminen erittäin laajaa pelastuslaitoksen asiantuntijajoukkoa.

Turvallisuuspalvelujen vastuulla on arvioida kohteen ulkoisia ja sisäisiä riskejä ohjaten asiantuntemuksellaan samalla kohteen omatoimista varautumista. Käytännössä kohteessa toteutettava riskienarviointi muodostaa pohjaa kohteen valvonnan painopisteiden ja valvontavälin valinnalle ja sitä voidaan myös toteuttaa osana pelastusviranomaisen valvontaa. Jotta kohteen turvallisuuden arviointi tapahtuu kattavasti, on otettava huomioon kohteen mahdolliset tarpeet esimerkiksi kouluttamiselle, harjoittelulle ja valmiussuunnittelun kehittämiseksi. Pelastustoimi ei vastaa kohteen turvallisuustyöstä, mutta ottaen huomioon kohteiden erityinen merkitys ja arvo, on perusteltua, että pelastuslaitos käy riittävän perusteellisesti läpi kulttuurihistoriallisten kohteiden turvallisuuden eri osaa-alueet ja kehittämistarpeet. Tällä varmistetaan vaikuttavin mahdollinen turvallisuustyö sekä kohteen että pelastuslaitoksen toimintojen osalta. On itsestään selvää, että yhteistyöhön tulee alusta lähtien osallistua pelastustoiminnan henkilöstöä. Turvallisuuspalveluilla tulee olla

tiedossaan sekä riittävä ymmärrys pelastustoiminnan taktiikasta eri onnettomuustilanteissa, jotta kaikki koulutussisällöt ovat yhteensovitettuja. Vastaavasti pelastustoiminnan asiantuntijat saavat yhteistoiminnan puitteissa tietoonsa turvajärjestelmien toimintaperiaatteet jms. kohdetiedon, joka pelastustoiminnassa on välttämätöntä tietää. Varautumisen asiantuntijoita tulee hyödyntää kohteen valmiussuunnitelman arvioinnissa, jotta kohteen valmiudet toimia oikein erilaisissa häiriötilanteissa, poikkeusoloissa ja sodassa olisi varmistettu. Ennakkosuunnittelussa on huomioitava, ja pelastustoiminnan toteutuksessa on varmistettava jälkivahinkojen torjunnan järjestyksen toimivuus sekä palontutkinnan edellytysten turvaaminen. Aivan oleellista asiakokonaisuudessa on eri asiantuntijoiden tiivis yhteistyö.

Pelastustoiminnan onnistuminen ratkaisee onnettomuustilanteessa hyvin pitkälle kulttuurihistoriallisen kohteen suojaamisessa onnistumisen. Edellytyksenä onnistumiselle on riittävä tieto kohteen erityispiirteistä sekä varmistettu kohdeosaaminen. Riittävä osaaminen rakentuu yhteistyön, tutustumiskäyntien, kouluttautumisen ja harjoittelun myötä. Kohteen keskeisten tietojen ylläpito kohdekortissa tai muussa aineistossa ja kyky hyödyntää tietoja pelastustehtävän yhteydessä on syytä varmistaa. Harjoitteluun liittyviä erityiskysymyksiä ovat esimerkiksi priorisoitavan, erityisen arvokkaan irtaimiston evakuoimisen harjoittelu, mitä tulee pelastaa ensimmäisenä ja mihin onnettomuus saa eskaloitua viimeisenä jne. Pelastusyksiköillä tulee olla tieto, mitä kautta arvokas irtaimisto saadaan turvaan eri tilanteissa, minne irtaimisto siirretään ja miten irtaimisto suojataan. Kulttuurihistoriallisen omaisuuden suojaamisen asiantuntijuus tulisi saada pelastustehtävän yhteydessä mahdollisimman nopeasti avuksi, jotta kohteen pelastustoiminnassa osataan ottaa tarvittavat seikat huomioon myös yllättävissä tilanteissa ja jotta irtaimisto ja kohde kyetään tehokkaasti suojaamaan lisävaurioilta.

Pelastustoiminnassa onnistuminen edellyttää tavanomaista kattavamman kohdekortin hyödyntämistä (ks. liite 6), joka olisi mahdollisesti sijoitettuna kohteeseen ja olisi tarkoitettu vain pelastuslaitoksen käyttöön. Tällaisessa kohdekortissa olisi kirjattuna erityisen tarkasti ja huolellisesti edellä mainittuja pelastustoiminnan taktisia ratkaisuja, joilla pelastustoiminta olisi tehokasta ja toteutettu tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi kohdekortissa olisi esimerkiksi kohteen asemapiirros, pelastustiet, hyökkäysreitit, lisäveden saantimahdollisuus sekä kohteen turvatekniikka. Ajatuksena on, että kohdekortin laadintaan osallistuisivat pelastuslaitoksen palomestari ja esimiestaso kattavan pelastustoiminnan osaamisen varmistamiseksi. Kohdekorttien osalta on erityinen syy korostaa kootun tiedon tietoturvallista säilyttämistä ja käsittelyä.

Muinaisjäännösten suhteen pelastustoimen rooli on rajatumpi kuin rakennusten ja irtaimiston suojaamisessa. Muinajäännösten sijainti tulee kuitenkin olla esimerkiksi metsäpalotilanteiden ja tulvatilanteiden varalta pelastusyksiköiden tiedossa, jotta vahinkoja voitaisiin rajoittaa myös niiden osalta.

Varautumisen ohjaus ja tuki

Pelastusviranomaisen tukee, neuvoa ja ohjaa kulttuurihistoriallisten kohteiden

omatoimisen varautumisen suunnittelua. Pelastusviranomaisen ohjaa ja yhteensovittaa väestönsuojeluun varautumista alueellaan pelastuslain näkökulmasta. Väestönsuojeluun yhtenä osa-alueena liittyvän evakuointisuunnittelun osalta pelastusviranomaisen koordinoi ja yhteensovittaa eri toimialojen ja toimijoiden evakuointisuunnittelua sitä tilanteessa yleisjohtajana johtavana viranomaisena. Näissä rooleissa alueen pelastusviranomaisen olisi luontevaa ja suositeltavaa tehdä yhteistyötä myös kulttuurihistoriallisten kohteiden varautumisen ja evakuointien suunnittelusta vastaavien toimijoiden kanssa.

Kuntien ja seurakuntien rooli korostuu kulttuurihistoriallisten kohteiden varautumisessa ja evakuointisuunnittelussa. Kunnat ja seurakunnat omistavat ja vastaavat useista kulttuurihistoriallisista kohteista. Esimerkiksi kotiseutumuseot ovat henkisen kriinkestävyyden kannalta paikallisesti merkittäviä kohteita. Kuntien ja seurakuntien arkistot ovat myös paikallisesti merkittäviä historiatiedon ja kulttuuriperimämme kannalta. Näiden kannalta paikallinen yhteistyö varautumisen ja evakuointisuunnittelun osalta pelastusviranomaisen, kuntien ja seurakuntien kesken on erityisen tärkeää Haagin sopimuksen mukaisten kohteiden lisäksi.

Ensihoitopalveluiden näkökulmasta kulttuurihistorialliset kohteet ovat kuten muutkin julkiset tilat ja alueet. Häätötilanteissa kohteen saavutettavuuden kannalta oleellista on selkeä opastus alueella ja kiinteistössä sekä kohteen omatoiminen varautuminen ensiapuvalmiuden osalta. Sujuvan ensihoitotoiminnan varmistamiseksi keskeistä on huolellinen pelastus- ja ensiapusuunnitelmien laadinta, henkilöstön perehdytys ensiapuvälineistön käyttöön, ajantasaiset ensiaputaidot ja säännöllinen harjoittelu sekä ajantasaiset toimintaohjeet erilaisten hätötilanteiden varalle niin henkilöstölle kuin yleisölle.

Jälkivahinkojen torjunta on korostetun tärkeää, kun kyseessä on kulttuurihistoriallinen kohde. Kohteen omistaja on velvollinen huolehtimaan tulipalon jälkiraivauksesta ja -vartioinnista sen jälkeen, kun tilanne ei enää vaadi pelastuslaitoksen toimenpiteitä. Kulttuurihistoriallisissa kohteissa jälkivahinkojen torjunnasta täytyy huolehtia, omaisuuden erityisen kansallisen arvon vuoksi suurta huolellisuutta noudattaen. Pelastusviranomaisen on hyvä varmistaa, että jälkivartiointi ja muut tarvittavat toimenpiteet toteutuvat laadukkaasti ottaen huomioon jäänteiden suojauksen, pelastetun tavaran siirron ja suojauksen sekä väliaikainen säilytyksen. Vakuutusyhtiöillä on erityinen intressi varmistaa kulttuurihistoriallisissa kohteissa jälkivahinkojen torjunnassa onnistuminen ja tiedon kulku vakuutusyhtiöön on perusteltua varmistaa tilanteen aikana mahdollisimman pian.

Taulukko 1.

Päävastuiden jako (muokattu, alkuperäinen lähde: Kulttuurihistoriallisten kohteiden suojelun palvelumalli Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen alueella, Mika Keltaniemi, Jouni Kotilainen, 2014)

	Kulttuuri- historiallinen kohde	Pelastuslaitos	Museovirasto / muu
Pelastus- suunnitelma	2	1	1
Riskikartoitus	2	1	1
Turvajärjestelmät	2	1	-
Pelastustoimen kohdekortti	1	2	-
Omatoiminen varautuminen	2	1	-
Pelastuslaitoksen koulutussuunnitelma	1	2	-
Varautumis- ja eva- kuointisuunnitelmat	2	1	1
Pelastustoiminta	1	2	-
Jälkivahinkojen tor- junta	2	1	2

2 = Päävastuu toteutuksesta

1 = Ohjaus / neuvonta / valvonta

- = Ei vastuualuetta

Seuranta ja kehittäminen

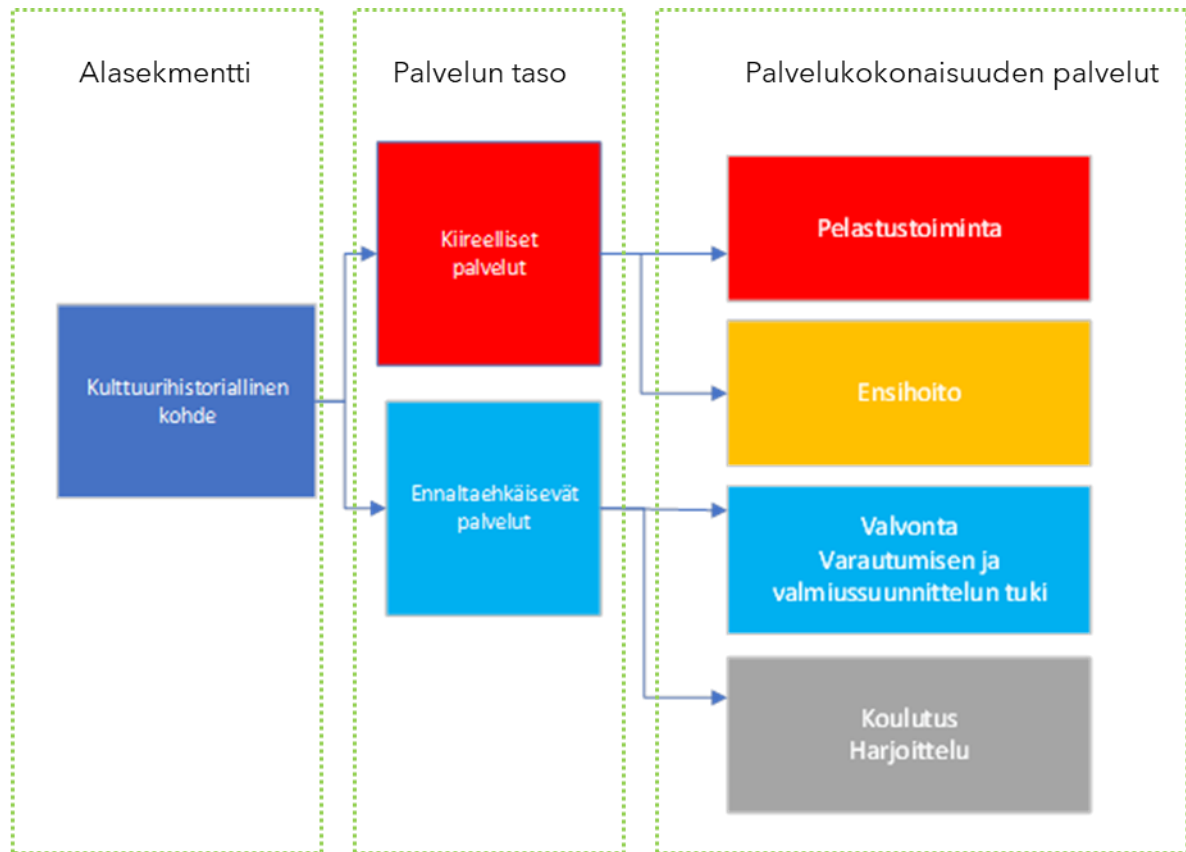
Palvelukokonaisuus toteutuu konkreettisesti vasta asiakastyössä ja palvelutuotannossa varsinaisessa, jossa ammattilaiset ja asiakkaat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Toteutus on oppimistilanne sekä kohteelle että pelastuslaitokselle ja yhteistyön vaikutusten arviointi ja turvallisuuden edelleen kehittäminen edellyttävät mittarointia sekä kohteen turvallisuutta ja yleistä turvallisuustilannetta koskevaa tiedonvaihtoa.

Kulttuuriomaisuuden suojelu on ytimeltään pysyvä, yhteiskunnan turvallisuuteen ja varautumiseen sisältyvä tehtävä ja prosessi. Kulttuuriomaisuuden ollessa usein korvaamattomia tulee pääpaino asettaa ennakoiville toimenpiteille, joilla ehkäistään kokonaan tai rajoitetaan merkittäväällä tavalla materiaalisia vahinkoja.

Liite 1.

Palvelukokonaisuuden mallintaminen

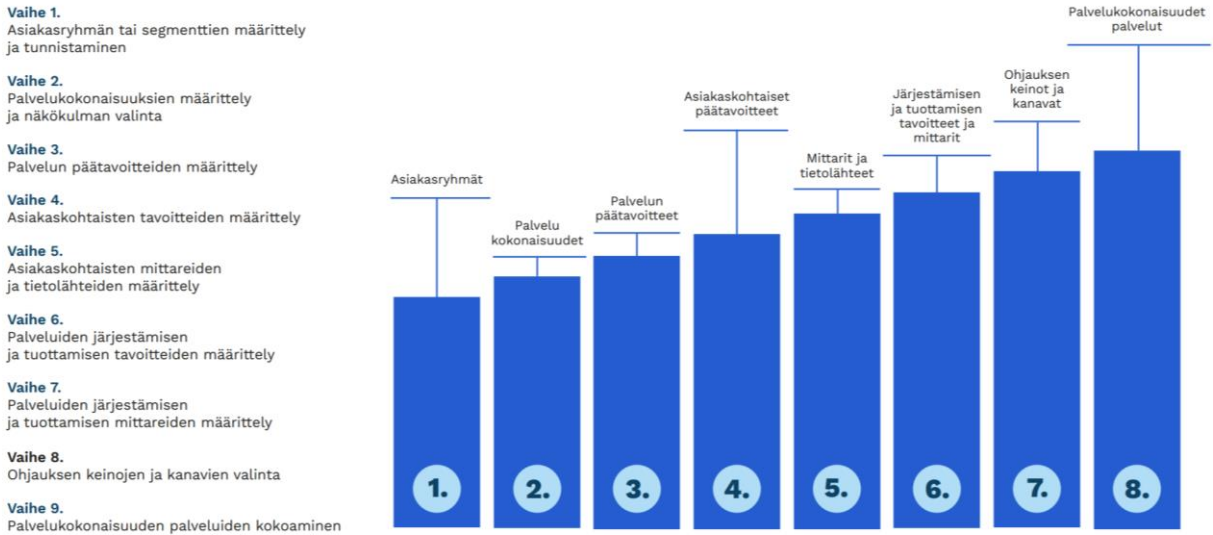
Kulttuurihistoriallisten kohteiden suojele

Pelastustoimen palvelukokonaisuuden käsikirjan mukainen mallinnus kulttuurihistoriallisen omaisuuden suojelelun toteutuksesta pl. pääsektentin määrittely. Kulttuurihistoriallisten kohteiden haltijoina voivat olla julkisyhteisöt, elinkeinon harjoittajat sekä yksityiset henkilöt. Suojelua toteutettaessa alasekmenteiksi voi olla perusteltua nimetä em. haltijaluokat, koska niillä on vaikutusta palvelun toteutukseen.

Liite 2.

Palvelukokonaisuuksien mallintamisen vaiheet

Liite 3.

Palvelukokonaisuuksien mallintamisen toimintamallin esimerkki

Liite 4.

Palvelukokonaisuuden suunnittelun vaiheet

Liite 5.

Palvelukokonaisuuden käytännön toteutus pelastuslaitoksessa

Pelastuslaitoksen nimeämä vastuhenkilö käy tarvittavat keskustelut alueellisen vastuumuseon ja mahdollisesti Museoviraston kanssa alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista. Tällöin tunnistetaan kohdejoukko, joihin palveluja on perusteltua kohdentaa sekä syntyy yleiskuva kohteiden erityispiirteistä ja palvelutarpeista.

Päätös palvelukokonaisuuden toteutuksesta kohteittain.

Kohteen ja pelastuslaitoksen välinen yhteistyö, jossa syntyy arvio tarvittavasta tuesta palveluittain. Pelastuslaitoksesta valmisteluun osallistuu pelastuslaitoksen vastuuhenkilön lisäksi esimerkiksi pelastustoiminnan, onnettomuuksien ehkäisyn ja ensihoidon asiantuntijoita kohteen erityispiirteiden mukaisesti.

Suunnitellaan kohdekohtainen palvelukokonaisuus, jolla varmistetaan pelastuslaitoksen toimintojen asiakaslähtöisyys ja kokonaiskoordinaatio.

Palvelujen toteutus päätetyllä toteutusjaksolla ml. harjoittelu sekä välitavoitteiden ja pidemmän aikavälin tavoitteiden seuranta yhteistyössä kohteen kanssa.

Myöhemmin toteutettavan yhteistyön ja tiedonvaihdon määrittely.

Arjen turvallisuushaasteet ja vakavat kriisitilanteet kestävän kulttuuriomaisuuden suojelun toimintatapa

Liite 6.

Pelastustoiminnan kohdekortin sisältö

Kulttuurihistoriallisten kohteiden osalta kohdekortit tulee toteuttaa erityisen huolellisesti. Kohdekortin tehtävänä pelastustyön johtajan kannalta on antaa lisätietoa tilannearvion tekemiseen, valittaviin pelastustoimiin, resursseihin ja pelastustehtävän aikana toteutettaviin painopistesuuntiin. Tehtävään hälytetyllä pelastustoiminnan yksiköllä tulee olla päivitetty kohdekortti hyödynnettävissään jo matkalla kohteeseen. Kulttuurihistoriallisten kohteiden osalta kohdekortissa tulisi olla seuraavia ainakin tietoja:

- sijainti ja selkeä maininta, että kyseessä on kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokas kohde
- pelastustoiminnan tekninen ja taktinen ohjeistus ja kohteen erityispiirteet:
 - rakennuksen poikkeavat rakenteet, ontelotilat, rakenteellisia kerrostumat
- pelastustoiminnan tekninen ja taktinen ohjeistus ja kohteen kulttuuriomaisuuden suojelun erityispiirteet:
 - suojattava omaisuus ja siihen liittyvät erityispiirteet
 - mitä rakennuksessa pitää suojella (esineet, rakenteet),
 - mikä on priorisointijärjestys, erityishuomiot (esim. taulun irrotus tms.),
 - suojattavan omaisuuden suojaustapa - ja väliaikaisvarastointi yms.
 - vaadittava pelastustoiminnan dokumentointi
- kohteen toiminnanharjoittajan sekä kohteen omistajan yhteystiedot (yhteydenotto mahdollisimman aikaisessa vaiheessa välttämätöntä)
- kulttuuriperintöviranomaisen tai muun yhteistoiminta- tai asiantuntijatahon yhteystiedot (yhteydenotto mahdollisimman aikaisessa vaiheessa välttämätöntä)
- turvallisuustekniikka (paloilmoitin, sprinkleri, savunpoisto)
- putkilukko
- kohteen asemapiirros
- mahdolliset kerrostasokuvat
- pelastustiet, nostopaikat ja hyökkäysreitit (raskaan kaluston vaatimukset huomioiden)
- muu liikenne (liikenteen ohjaustarve)
- lisäveden saanti
- JVT- ohjeet

Kohdekortin liitteenä tulisi olla tarvittavat lisätiedot kuten esimerkiksi kohteen pelastussuunnitelma.

(Muokattu, alkuperäinen lähde: Kulttuurihistoriallisten kohteiden suojelun palvelumalli Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen alueella, Mika Keltaniemi, Jouni Kotilainen, 2014.)

Liite 7.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden jaottelu

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet voidaan jaotella seuraavasti

1) **valtakunnallisesti merkittävät kohteet**

- a. Valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY/Museovirasto 1999).
- b. Valtakunnallisesti arvokkaat arkeologiset kohteet (VARK/Museovirasto 2023). Esimerkiksi VARK-alueet, joiden ominaispiirteet muodostuvat merkittävistä maanpäällisistä rakenteista ja joihin liittyy rakennusperintöön rinnastettavia ominaisuuksia.

2) **erillisellä päätöksellä suojellut rakennukset**

- a. Lailla rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) suojellut kohteet.
- b. Kirkkolailla (652/2023) ja ortodoksisesta kirkosta annetulla lailla (985/2006) suojellut rakennukset.
- c. Asetuksella valtion omistamien rakennusten suojelusta (480/1985) suojellut rakennukset.
- d. Vuonna 1998 allekirjoitetun valtakunnallisia rautatieasema-alueita koskevan menettelytapasopimuksen nojalla suojeltavaksi tarkoitetut asema-alueet rakennuksineen.

3) **toimivaltaisten viranomaisten alueellisten ja paikallisten erityispiirteiden nojalla merkittäviksi määrittelemät rakennukset**

- a. Maakuntakaavassa sekä siihen liittyvissä inventoinneissa ja erilliskartoissa maakunnallisesti arvokkaiksi osoitetut kohteet.
- b. Erilaisissa teemainventoinneissa sekä yleis- ja asemakaavatasoisissa inventoinneissa paikallisesti arvokkaiksi määritellyt kohteet.
- c. Alueidenkäyttölain (132/1999) perusteella eri kaavoissa suojelluiksi osoitetut kohteet.

Liite 8.

Sanasto (ote)

Alueellisen vastuumuseo

Museolain mukaan alueellisilla vastuumuseoilla on kolme tehtävää: alueellisen museotoiminnan edistäminen, kulttuuriympäristötyö ja alueellinen taidemuseotehtävä. Vastuumuseoiden toimialueena on maakunta, poikkeuksina Lapin ja Uudenmaan maakunnat, joissa vastuumuseoiksi on nimitetty useampia toimijoita. Museot toimivat alueellaan kulttuuriympäristön, erityisesti rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön asiantuntijana.

Kulttuuriomaisuus

Kulttuuriomaisuus voi olla irtainta tai kiinteätä omaisuutta. Siihen kuuluvat esimerkiksi arvokkaat taide- ja esinekokoelmat, valokuvat, kirjat ja muut painetut aineistot, äänitteet, elokuvat, arkistokokonaisuudet, rakennukset ja niiden kiinteät sisustukset, rakennetut alueet sekä muinaisjäänökset. Kulttuuriomaisuuteen kuuluvat myös rakennukset, joiden pääasiallisena tarkoituksena on irtaimen kulttuuriomaisuuden säilyttäminen tai näytteillä pitäminen.

Kulttuuriomaisuuden suojaaminen

Toimenpiteet, joilla kulttuurihistoriallisesti merkittävää kiinteää ja irtainta omaisuutta turvataan onnettomuuksien ja muiden riskien varalta. Turvaamisen tavoitteena on suojata kulttuuriomaisuutta kaikissa turvallisuustilanteissa. Kulttuuriomaisuuden suojaaminen on osa henkistä kriisinkestävyyttä ja kokonaisturvallisuutta, jolla varmistetaan museokokoelmien, rakennusten ja dokumentaation säilyminen.

Jälkivahinkojen torjunta; JVT

onnettomuuden tapahtumisen jälkeinen vahingontorjunta, jolla pyritään suojaamaan erityisesti arvokasta omaisuutta onnettomuuden ja sen korjaamiseksi tehtyjen toimenpiteiden aiheuttamilta lisävahingoilta

Jälkivahinkojen torjuntaa on esimerkiksi irtoveden poistaminen rakennuksesta ja tilan kuivaaminen sekä korroosion estäminen laitteissa. Jälkivahinkojen torjunnasta vastaa kohteen omistaja.

Museovirasto

Museovirasto on Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön alainen asiantuntijavirasto, joka tutkii, säilyttää ja hoitaa suomalaista esineellistä kulttuuriperintöä ja

kulttuuriympäristöä, rakennusperintöä, muinaisjäännöksiä ja kulttuurillisesti merkittävää esineistöä yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Pelastuslaitoksen kohdekortti

Pelastuslaitoksen kohdekortti on tarkoitettu pelastustoiminnan tueksi. Siitä tulee selvittää olennaiset asiat, jotka pelastuslaitos tarvitsee onnettomuustilanteen hoitamiseksi. Tietojen perusteella pelastuslaitoksen pitää pystyä muodostamaan yleiskuva kohteesta ja sen järjestelyistä sekä löytämään helposti laitteistot, jotka on tarkoitettu pelastuslaitoksen käyttöön. Kohdekortin tiedot on pidettävä ajan tasalla ja muutokset on ilmoitettava pelastuslaitokselle.

Omatoiminen varautuminen

yksityisten ihmisten ja yhteisöjen toiminta, jolla pyritään onnettomuuksien ehkäisyyn ja valmistaututaan toimimaan vaaratilanteissa

Esimerkki omatoimisesta varautumisesta on pelastuslain edellyttämä toiminta. Lain mukaan rakennuksen omistajan ja haltijan sekä toiminnanharjoittajan on osaltaan mm. varauduttava henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa ja varauduttava tulipalojen sammuttamiseen ja muihin sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin ne omatoimisesti kykenevät. Lisäksi erityislaeissa on lukuisia yksityisten varautumista koskevia säännöksiä. Omatoiminen varautumisvelvollisuus koskee kaikkia, mutta pelastuslain mukaan tiettyihin kohteisiin on laadittava pelastussuunnitelma.

Pelastussuunnitelma

onnettomuuksien ennaltaehkäisemiseksi ja vaaratilanteiden varalta tiettyä kohdetta varten laadittava suunnitelma

Pelastussuunnitelmasta säädetään pelastuslaissa. Pelastussuunnitelma tulee laatia rakennukseen tai muuhun kohteeseen, joka on poistumisturvallisuuden tai pelastustoiminnan kannalta tavanomaista vaativampi tai jossa henkilö- tai paloturvallisuudelle, ympäristölle tai kulttuuriomaisuudelle aiheutuvan vaaran taikka mahdollisen onnettomuuden aiheuttamien vahinkojen voidaan arvioida olevan vakavat. Pelastussuunnitelma voi olla kiinteistö- tai rakennuskohtainen yhteinen pelastussuunnitelma tai toiminnanharjoittajan pelastussuunnitelma. Kiinteistön tai rakennuksen haltija huolehtii, etteivät suunnitelmien sisällöt ole ristiriidassa keskenään. Pelastussuunnitelmaan kuuluvat tiedot voidaan koota myös jonkin muun turvallisuusasiakirjan yhteyteen, esimerkiksi turvallisuussuunnitelmaan tai valmiussuunnitelmaan.

Varautumisvelvollisuus; varautumisvelvoite

velvollisuus huolehtia onnettomuuksien ehkäisystä ja valmistautumisesta toimintaan onnettomuuden uhatessa tai sattuesssa ja velvollisuus varmistaa tehtävien mahdollisimman hyvä hoitaminen myös poikkeusoloissa

Varautumisvelvollisuus tulee valmiuslaista, pelastuslaista ja muusta erityislainsäädännöstä. Valmiuslain mukaan valtioneuvoston, valtion hallintoviranomaisten, valtion itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten, muiden valtion viranomaisten ja valtion liikelaitosten sekä kuntien, kuntayhtymien ja muiden kuntien yhteenliittymien tulee valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluin sekä muilla toimenpiteillä varmistaa tehtäviensä mahdollisimman hyvä hoitaminen myös poikkeusoloissa. Valmiuslain mukainen varautumisvelvollisuus voi sopimuksen perusteella ulottua myös yksityiseen toiminnanharjoittajaan. Varautumisvelvollisuus koskee sekä viranomaisia (ks. varautuminen) että yksityisiä ihmisiä, yrityksiä ja yhteisöjä (ks. omatoiminen varautuminen). Elinkeinoelämän varautuminen on osin lakisääteistä, osin sopimuksellista ja osin vapaaehtoista.